

Kansallisen perus- ja ihmisoikeustoimintaohjelman valmistelu 4.2.2016, Helsinki

Kieli perus- ja ihmisoikeustoimintaohjelmassa

Kieli on keskeinen osa sekä ihmisen ja yhteisöjen identiteettiä että yhteiskunnan toimintaa. Kielellä luodaan tai evätään, haetaan tai myönnetään oikeuksia. Sillä käydään yhteiskunnallista keskustelua, tehdään päätöksiä ja politiikkaa sekä arvioidaan niitä. Kieli liittyy näin joko välittömästi tai välillisesti suurimpaan osaan ihmisoikeuksia. Valmisteltaessa uutta kansallista perus- ja ihmisoikeustoimintaohjelmaa Kotimaisten kielten keskus (Kotus) haluaa painottaa erityisesti kahta asiaa:

1) Kieli keskiöön hallinnon kehittämisessä

Viranomaisten ja julkisten palvelujen toiminta nojaa läpikotaisin kieleen ja teksteihin. Hyvä ja saavutettava hallinto, kansalaisten oikeusturva ja pääsy oikeuksiinsa ovatkin monella tapaa kielenkäytön ja viestinnän kysymyksiä. Kotus pitää tärkeänä, että kielen ja viestinnän merkitys julkishallinnon toiminnan eri osa-alueilla tunnustetaan entistäkin paremmin ja hyvää kielenkäyttöä edistetään suunnitelmallisesti *Hyvän virkakielen toimintaohjelman* mukaisesti.

Kielilain perusteella yksilöllä on oikeus saada palvelua suomeksi tai ruotsiksi, mutta tämä ei riitä. Hallintolain 9. pykälän hengessä on kiinnitettävä huomiota myös kielen laatuun, esimerkiksi siihen, että ihminen saa omaa elämäänsä koskevat päätökset ymmärrettävällä kielellä. Selkeän yleiskielen rinnalla tarvitaan myös erityisryhmille suunnattua selkokieltä, jonka tarvisijoita Suomessa on arvioitu olevan jopa 650 000. Selkokielen asiantuntijoiden tavoin Kotus näkee, että ymmärtäminen on ihmisoikeus – tai vähintäänkin näiden oikeuksien toteutumisen keskeinen edellytys. Kotus myös toivoo, että viranomaiskielen vaikeaselkoisuuteen liittyvät valitukset otettaisiin eri muutoksenhakuelimisissä, tuomioistuimissa ja laillisuusvalvonnassa entistä paremmin huomioon.

Perus- ja ihmisoikeustoimijoiden paneelin (2014) mukaan kaikessa viranomaistoiminnassa, politiikassa sekä säädös- ja ohjelmavalmistelussa on pysyvästi oltava perus- ja ihmisoikeuksien näkökulma. Sama pätee kieleen, sillä perus- ja ihmisoikeudet toteutuvat tai jäävät toteutumatta pitkälti juuri kielen kautta. Esimerkiksi osallisuuden, osallistumisen ja kuulemisen mahdollisuudet tai esteet ovat kytköksissä suullisen ja kirjallisen vuorovaikutuksen käytäntöihin, siis kieleen ja teksteihin. Jos tällaiset käytännöt estävät osallistumasta, niitä on muutettava osana hallinnon kehittämistä. Muutokset eivät etene sillä, että yksilöt muuttavat toimintaansa, mutta eivät myöskään pelkästään lakeja muuttamalla, sillä ihmisten ja organisaatioiden toiminnassa vaikuttavat aina myös kirjoittamattomat lait, tavat ja perinteet.

2) Ihmisen oikeus omaan kieleen ja oikeus valtakieliä

Kieli on sisäänpääsy eri kulttuureihin, ja kielitaito on yhteiskunnallisen osallistumisen edellytys. Kotus pitää tärkeänä, että maahanmuuttajille ja turvapaikanhakijoille tarjotaan entistä enemmän ja systemaattisemmin suomen tai ruotsin kielen opetusta. Myös opetuksen laatuun on kiinnitettävä huomiota. Samalla on pidettävä huoli siitä, että erikieliset lapset saavat oman äidinkieltensä opetusta ja että kaikenikäisillä erikielisillä ihmisillä on Suomessa mahdollisuus säilyttää yhteys omaan kieleensä ja sitä kautta kulttuuriinsa. Opetuksen toteutuminen on paljon kuntien, koulujen ja vapaan sivistystyön varassa, mutta tasa-arvoisten mahdollisuuksien takaamiseen tarvitaan myös tietoista valtion politiikkaa. On tärkeää, että yhteiskunta ja päättäjät ovat selvillä oman äidinkielen oppimisen ja valtakielten opiskelun merkityksestä ja että näiden kielten opiskelua tuetaan suunnitelmallisesti.

Kotus pitää vuoden 2012–2013 toimintaohjelman kieleen liittyviä kirjauksia edelleen tärkeinä, mutta toivoo, että niiden tosiasialliseen toteutumiseen kiinnitetään huomiota.

Helsingissä 2.2.2016

Pirkko Nuolijärvi
Johtaja

Ulla Tiililä
Erityisasiantuntija